

Arkeologiske undersøkelser av et gravminne fra jernalder
Røyset, gnr. 10, Sande kommune
Møre og Romsdal

Arkeologisk rapport ved Anita Haugen & David Simpson

Universitetet i Bergen
Bergen Museum
Seksjon for ytre kulturminner
2013

Innhold

Bakgrunn for undersøkelsen.....	1
Topografi og beliggenhet	1
Metodikk og forløp.....	2
Gravfunn i det nærliggende området.....	4
Resultater - En gravrøys fra eldre jernalder	5
Anleggsbeskrivelse.....	5
Dateringer.....	7
Oppsummering og avsluttende drøfting.....	11
Litteraturliste	13
Vedlegg 1 Kronologiske rammer og radiologiske dateringer	14
Vedlegg 2 Tegningliste	15
Vedlegg 3 Fotoliste	16

Figurliste

Figur 1. Oversikt over Røyset sin lokalisering.....	1
Figur 2. Røyset sin plassering på Gurskøya.....	2
Figur 3. Lokalisering av gravrøys id 45507	3
Figur 4. Landskapet og vegetasjonen rundt på Røyset.....	3
Figur 5. Figur 5. Gravrøysa før og etter	4
Figur 6. Gravrøysa sin bevarte halvdel sett i plan etter avdekking av torva og rensing.....	5
Figur 7. Røysa etter rensing og fjerning av torv	6
Figur 8. Røysa etter at den nordvestlige delen var gravd ut.....	6
Figur 9. Topp kullaget (lag A) etter rensing.....	7
Figur 10. Kammeret i plan, svært skadet etter at den moderne grøfta s kjærer rett igjennom den	7
Figur 11. Profil 2 mot SØ.....	8
Figur 12. Profil 1, sett mot nordøst	9
Figur 13. Oversikt over gravrøysa i plan etter avtorving og rensing	10

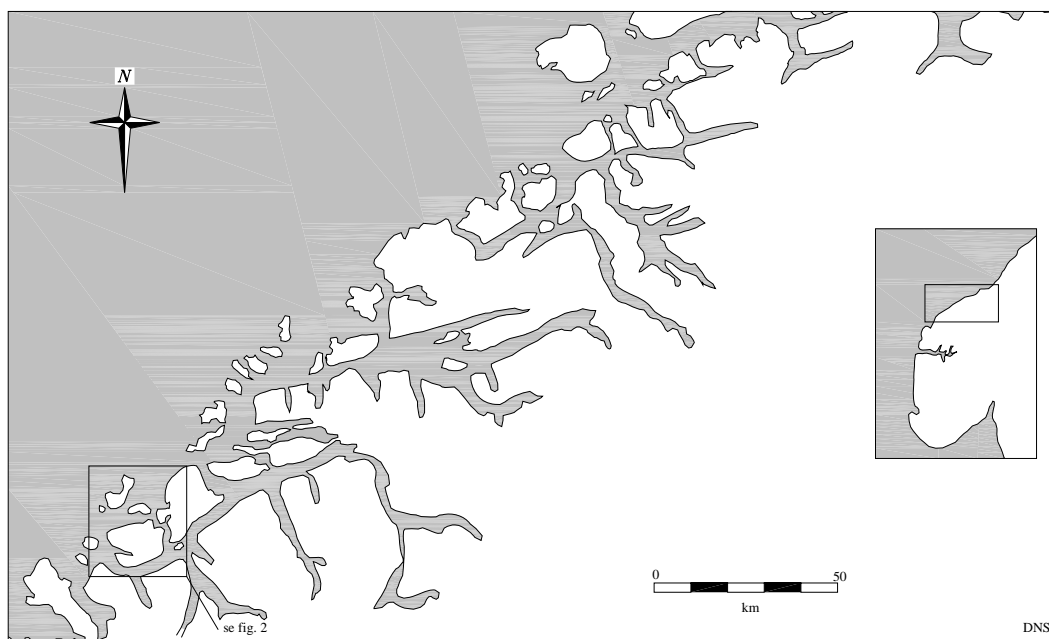
Bakgrunn for undersøkelsen

Gravrøys id 45507 ble rapport skadet i forbindelse med grøfting av Møre og Romsdal fylkeskommune (brev datert 11.06.07). Etter avsluttet rettsak ble det gjennomført en sikringsgraving. Undersøkelsen ble gjennomført i perioden 14.06. – 25.06.10 av Anita Haugen (feltleder) og Kjetil Østebø (feltassistent).

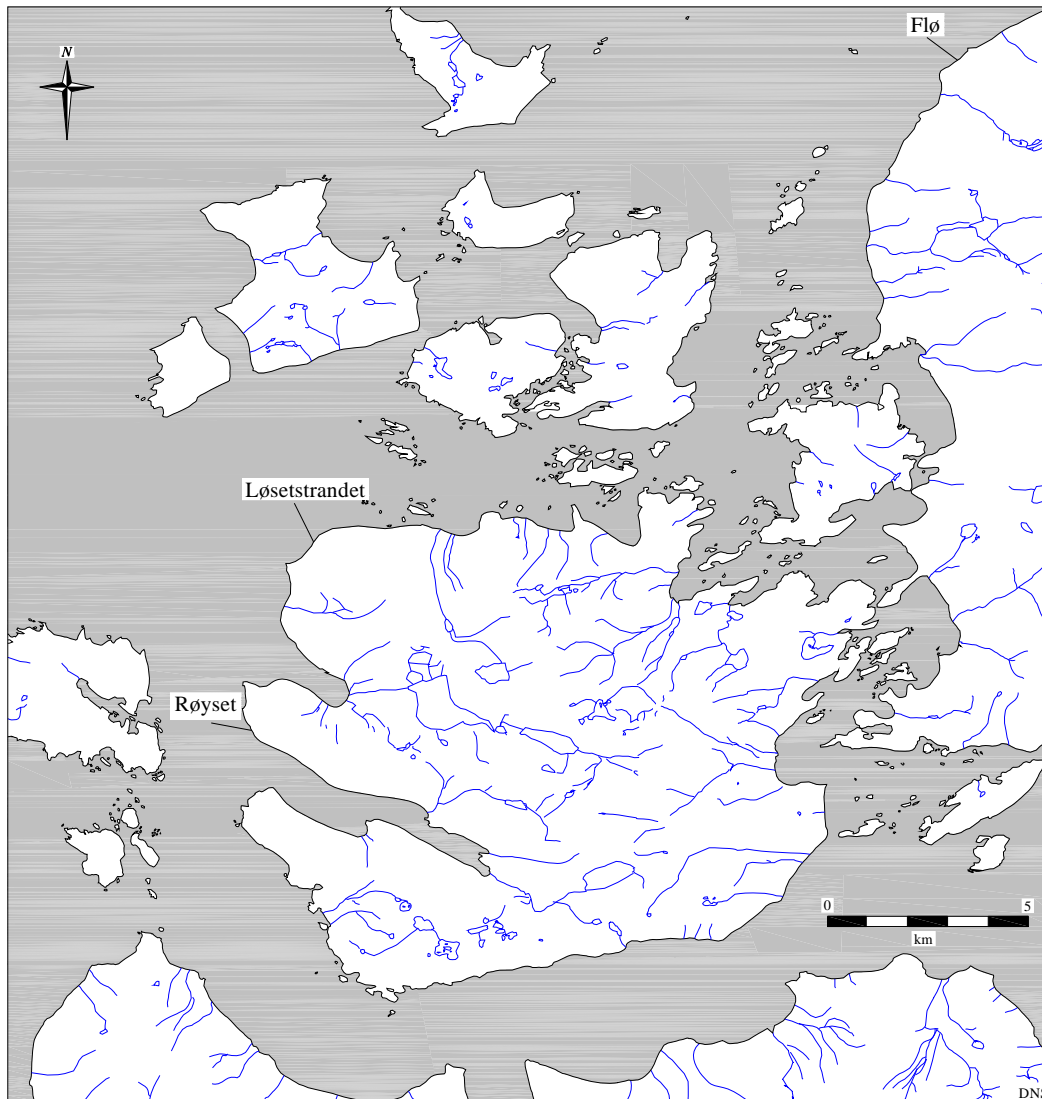
Topografi og beliggenhet

Gravrøysa ligger på gården Røyset (gnr/bnr 10/1) i Sande kommune (fig.). Røysa befinner seg på en flate 7 meter vest for hovedveien og omkring 60 meter øst for sjøen. Den ligger flott til med utsyn over sjøen og fjellene i vest, mens mot øst ligger røysa tett inntil skråningen som faller fra veien. Fra veien stiger landskapet videre bratt opp mot fjellene i bakgrunnene. Det er relativt lite vegetasjon nærmest røysa, kun ett par løvtrær, i tillegg til gress og noen få bregner (fig.).

Området er svært rikt når det gjelder automatisk freda kulturminner, langs hele denne sonen mellom veien og sjøen ligger det flere gravanlegg fra Gjøneseet i nord og mot Myklebust i sørøst (fig.). Også områdene rundt er rik på kulturminner, blant annet det store gravfeltet på Løsetstranda ett par minutters biltur unna (fig.).

Figur 1. Oversikt over Røyset sin lokalisering (Simpson 2010).

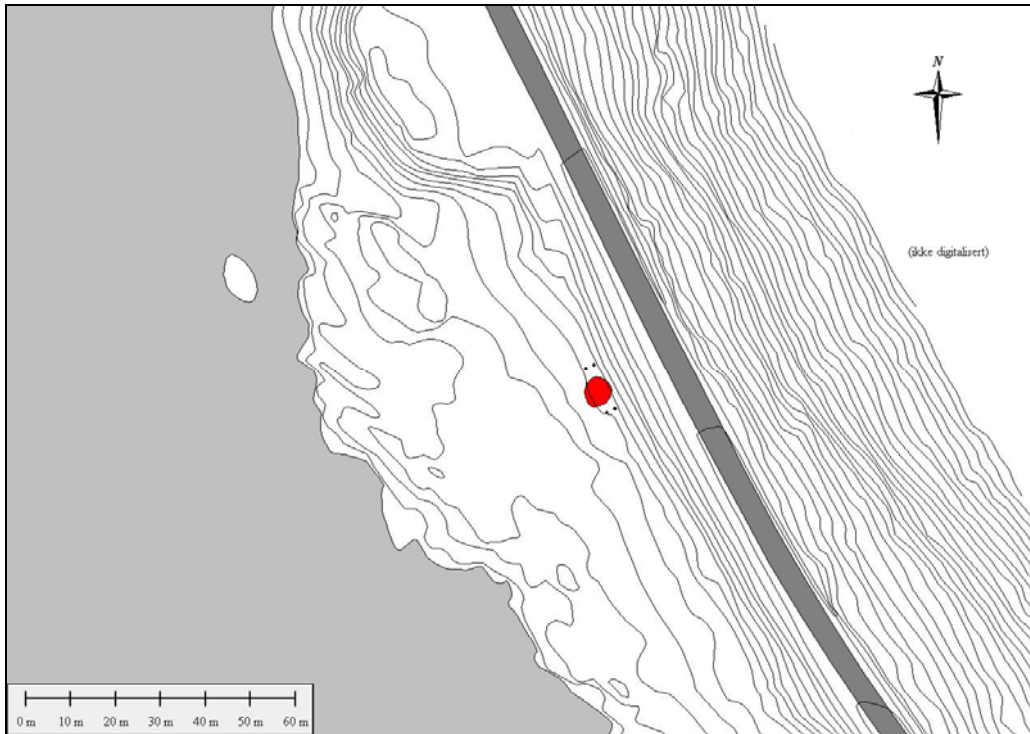

Figur 2. Røyset sin plassering på Gurskøya (Simpson 2010).

Metodikk og forløp

Grunnen til sikringsgravningen av røysen var en vannledningsgrøft som var gravd ned og igjennom graven. Grøften var gravd i retning nord-sør, og den var på sitt dypeste 1,6 meter under torven og dermed relativt langt ned i undergrunnen. Mye av steinen som både tilhørte røysa, men også andre stein var lagt på den vestlige siden av grøften (se fig.). Vannledningen lå også nede i grøften under utgravningen. Det var slik vanskelig å se en klar avgrensing av røysa sin vestlige del.

Da vi begynte utgravningen startet vi med å avdekke røysa for å finne dens avgrensingen hvor røysa fortsatt var ”inntakt”. Det vil si at all matjord/torv ble fjernet slik at avgrensning skulle tre tydeligere fram. Etter ferdig rensing la vi ut ett koordinatsystem, hvor vi delte røysa inn i

Figur 3. Lokalisering av gravrøys id 45507, viser også koordinatpunkter 111X51Y, 111X53Y, 100X51Y og 100X53Y. Ekvidistans 1 m (Simpson 2010).

Figur 4. Landskapet og vegetasjonen rundt på Røyset.

x- og y-akse på 1x1 meter. Deretter ble røysa, fotografert og tegnet i plan i 1:50. Da den nordligste delen virket mest uberørt, ble denne gravd først. Vi delte røysa på midten og gravde ut den nordlige delen kvadrat for kvadrat. Lagene ble gravd stratigrafisk og alle massene ble såldet. Noe ble våtsoldet, men massene var såpass tørre at tørrsålding fungerte best. For hvert lag ble flaten fotografert. Da alle lagene var gravd i den nordlige delen tok vi for oss profilene. Disse ble rensset, fotografert og tegnet i 1:20. Inntil profilen mot sør kunne vi nå se en stor, flat stein under en del mindre steiner. De mindre steinene ble nå tatt vekk og den store hellesteinen ble flyttet. Under lå det en fin oppbygd steinrekke. Denne ble rensset, fotografert og tegnet i plan i 1:20. Alle massene i dette rommet ble soldet. På dette tidspunktet ble det klart at vi ikke fikk tid til å grave den sørlige delen. Det ble også forsøkt å finne en avgrensning i vest, ved å fjerne massene som lå sekundært. Området var derimot så omrotet og skadet at dette ikke var mulig. Alle massene ble tørrsoldet.

Røysa ble også målt inn i UTM-koordinater av Ronny Prozenko fra Sande kommune.

Figur 5. Gravrøysa før og etter.

Gravfunn i det nærliggende området

Det finnes flere gravminner på Gurskøy. Nærmest undersøkelsesområdet finnes det tre gravrøysyer, hvor id. 25567 og 55267 befinner seg nord for undersøkelsesområdet og id. 15847 kan lokaliseres i sørøst. Hele veien fra Myklebost i sørøst til Gjerde i nord ligger det flere gravminner, i sonene mellom dagens bilvei og sjøen. Spesielt bør nevnes Løsetstranda nord for Røyset. Her er det registrert 63 røysyer, trolig fra bronsealder og jernalder. I 1969 ble en skadet hellekistegrav undersøkt her (Myhre 1969). Dette er en av svært få undersøkte graver på Gurskøy. Graven ble ikke ferdig undersøkt og er i dag rekonstruert, men det ble blant annet gjort funn av ett trekullag og brente bein (ibid.).

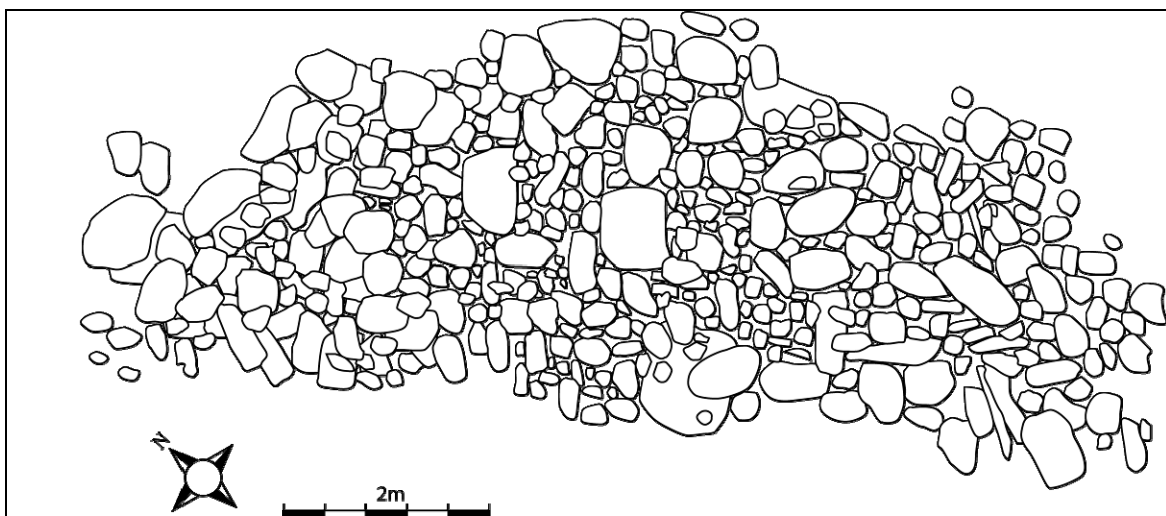
På gården Sandanger (gnr.8 /bnr.5) ble det undersøkt en gravhaug i 1951 (Straume 1951). Utgangspunktet for undersøkelsen var funn av ett sverd i forbindelse med gårdsarbeid. Haugen ble dermed undersøkt, den viste seg å være 3,5 x 4,8 meter, bygd opp av jordblanda stein. Det ble gjort funn av flere gjenstander i graven (B10532), men der ble ikke funnet trekull i graven.

Den arkeologiske funntettheten på Gurskøy og øyene rundt er stor både gravminner og andre kulturminner. Det er tydelig at området har hatt en spesiell betydning i forhistorien.

Resultater – Ei gravrøys fra eldre jernalder

Anleggsbeskrivelse

Etter avdekking av torva og finrensing framstod den bevarte delen som en fin ovalformet halvsirkel. Den var på sitt lengste nesten 11 meter og på sitt bredeste 4,5 meter (fig.6). Øverst var røysa tettpakket med stein i varierende størrelse. Helt i topp befant det seg en del større steiner på omkring 80 til 100 cm i diameter. Disse var helt tydelig ikke en del av den opprinnelige røysa, da de så sprenge ut. Sannsynligvis er dette stein rast ned i forbindelse med anleggelsen av veien ovenfor. Steinen som tilhørte røysa var avrundet og fra 20- 80 cm i diameter. Det var svært lite jordmasser i mellom steinene.

Figur 6. Gravrøysa sin bevarte halvdel sett i plan etter avdekking av torva og rensing (Haugen 2010).

Figur 7. Røysa etter rensing og fjerning av torv (mot S).

Figur 8. Røysa etter at den nordvestlige delen var gravd ut (mot S).

Under røysas steinlag dukket det opp ett 10-20 cm tykt, relativt kompakt svart til mørkegrått siltblanda sandlag med mye trekull (fig.9 og 11). Laget hadde flere større synlige trekullbiter (fra 1-2 cm). Blandet i massene fantes det også mye kvartsbiter av varierende størrelse. Etter

Figur 9. Topp kullaget (lag A) etter rensing (mot N).

Figur 10. Kammeret i plan, svært skadet etter at den moderne grøfta skjærer rett igjennom den (mot SV).

at dette laget var gravd fram i sin helhet lå det en del rødbrunt sand mot midten av røysa (se fig.9). Under kullaget hadde massene en løsere karakter med ett sterilt sandlag tettpakket med stein.

Omkring midt i røysa ble det påvist noe som trolig kan tolkes som ett gravkammer (fig.10).

Den nedgravde moderne vannledningsgrøfta så ut til å dele kammeret omtrent på midten. Det ble ikke funnet noen gjenstander i kammeret, men det var symmetrisk oppbygget, med en sannsynligvis oval form. Den bevarte delen var 55 cm på sitt lengste og 59 cm på sitt bredeste. Det fantes ingen steiner i kammeret, og det var

lagt opp litt større stein (i forhold til resten av røysa) som dannet en ovalform. Oppe på disse steinene lå det en massiv og svært stor hellestein, som gjorde at det ble dannet ett rom/kammer under denne (fig. 10).

Dateringer

Det ble tatt ut 3 prøver for C14- datering av kullaget, en i flaten (VP1), en i profil 1 (VP2) og en i profil 2 hvor kammeret ble påvist (VP3). Av disse ble to (VP2 og VP3) sendt inn til Beta Analytic for C14 datering (se vedlegg 1). Begge prøvene ga en datering til eldre jernalder, nærmere bestemt eldre romertid. VP2 ga en datering til 1910 +/- 60 BP (Beta 288556, cal. BC40-AD240). VP3 ga en datering til 1890 +/- 40 BP (Beta 288557, cal. AD30- 230).

PROFIL 2 (MOT SØ), RØYSET, SANDE KOMMUNE, MRF

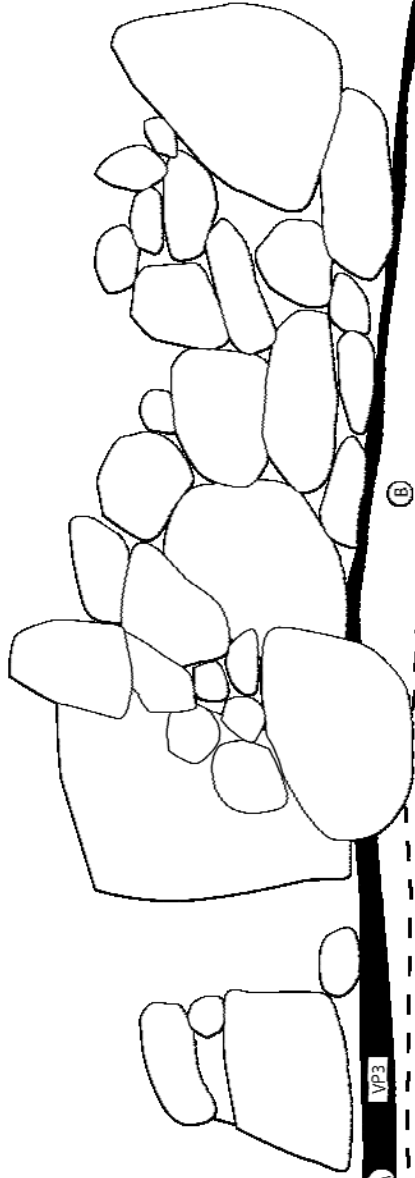

Denne delen av røysa kunne bare avgrensas av topplaget (steinene), da det lå løst, store steiner rast fra veien ovenfor å vipset på kantene. Røysa hadde en tydelig avgrensning under disse steinene, som ble tegnet i plan og stippet inn på denne profildegningen. Her var tettpakket med stein som flatet ut gradvis og stopper hvor den tegnede streken stopper.

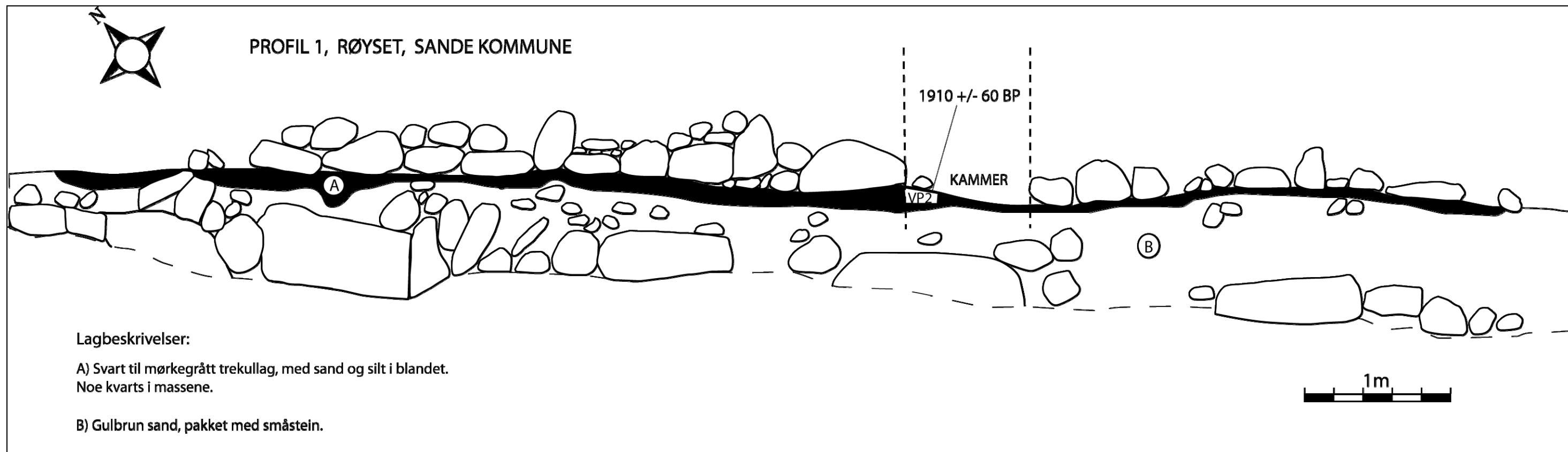

LAGBESKRIVELSE:

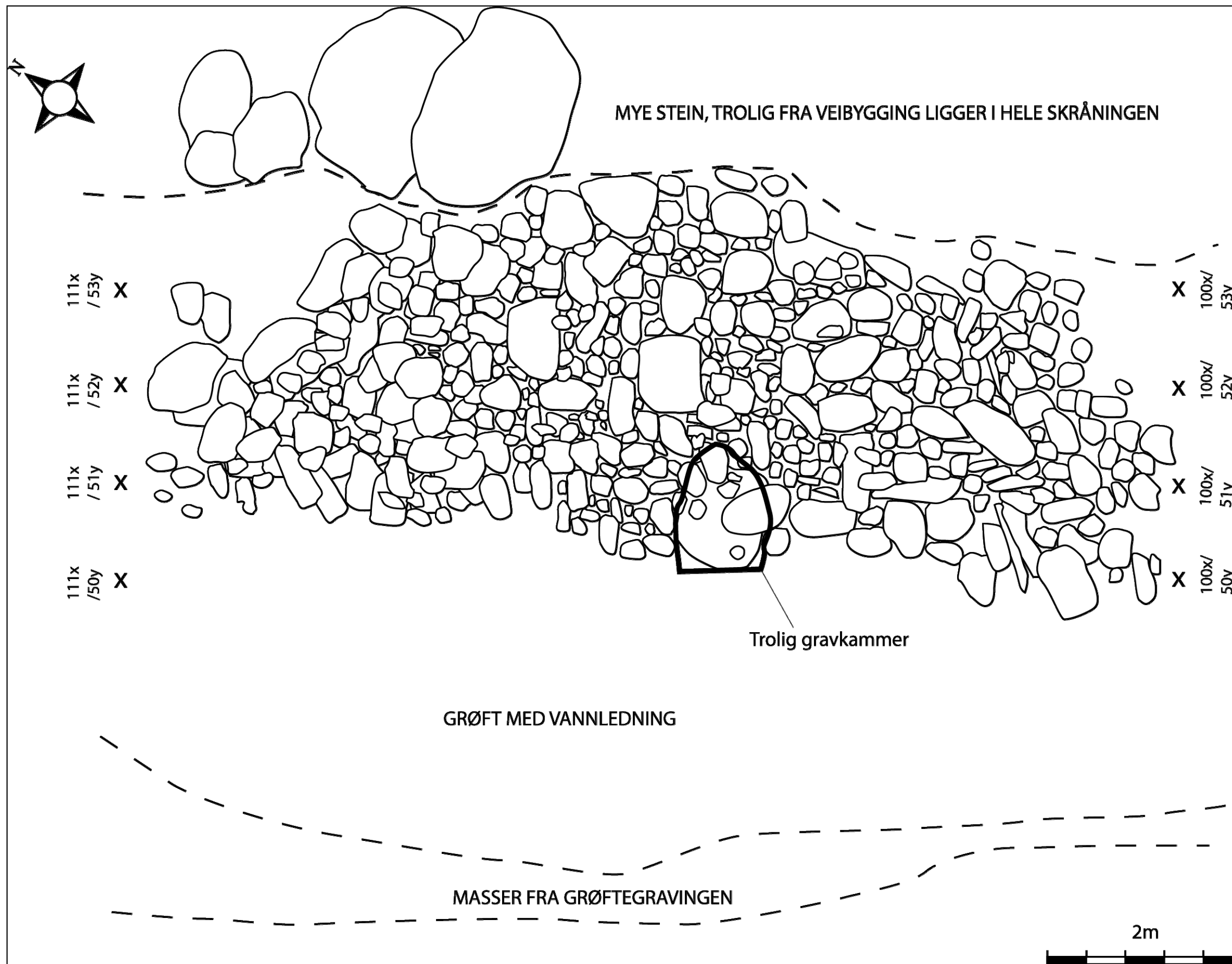
- A) Kompakt trekullag med enkelte større trekullbiter.
- B) Rødbrun til mørkebrun, kompakt masse med mye småstein og sand.

Figur 11. Profil 2 mot SØ (Haugen 2010)

Figur 12. Profil 1, sett mot nordøst (Haugen 2010).

Figur 13. Oversikt over gravrøysa i plan etter avtorving og rensing, med koordinater (Haugen 2010).

Oppsummering og avsluttende drøfting

Øyene på Sunnmøre er kjent for å ha svært mange kulturminner, hvor relativt mange består av gravminner. Sørvest på Gurskøy hvor den utgravde gravrøysa befinner seg er funntettheten stor når det gjelder kulturminner, svært mange av disse er registrert som gravminner. Alle befinner seg i sonen mellom dagens bilvei og sjøen, særlig kan nevnes Løsetstranda hvor det er registrert 63 røysar, datert fra bronsealder til jernalder.

Den undersøkte gravrøysa (id 45507) befinner seg ikke i gravminnefelt som på Løsetstranda, men den ligger like i nærheten av flere andre gravminner og befinner seg i samme sonen nær sjøen som alle gravminnene på Løsetstranda. Det er tydelig at plasseringen av gravrøysene ikke er tilfeldig og at nærheten til sjøen har vært viktig. Den utgravde gravrøysa har ligget godt synlig i landskapet, både fra sjø og land. Dette er en relativt vanlig plassering av gravrøysar og en har tolket det dit hen at synligheten fra sjøen som var ferdselsåre var viktig.

Det ble også påvist ett 10-20 cm tykt sandlag i blandet silt, kvarts og mye trekull under steindekke. Det ble tatt ut flere dateringsprøver fra dette laget, hvor av en prøve i profil 2 (VP3) ble sendt inn til C14-datering. Midt i røysen ble det påvist et ovalt ”rom” bygget opp av stein langs siden og en større hellestein som var lagt over disse. Det var tydelig at dette var en del av ett større kammer, men den moderne grøfta gikk rett igjennom slik at bare den nordøstligste delen var bevart. Det er dog sannsynlig å tolke dette rommet som ett gravkammer. Det ble sendt inn en C14-dateringsprøve fra profil 1 (VP2), av kullaget i dette kammeret. Dateringene fra begge profilene sammenfalt til eldre romertid. Brannlaget og kammeret ses slik som samtidige. Gravrøysa tolkes derfor som en branngrav fra eldre romertid. Sannsynligvis har begravelsen funnet sted en gang i eldre romertid, hvor en har brent den døde sammen med eventuelle gravgods for så å legge ett lag med steiner i en oval form over brannlaget.

Det ble ikke funnet noen arkeologiske gjenstander under utgravningen, grunnene til dette kan være flere. Det er ikke uvanlig med funntomme gravrøysar fra dette tidsrommet og i tillegg til at skaden påført røysa vil gjøre at eventuelle gjenstander lettere forvitrer. Jeg vil dog trekke fram kvartsbitene som lå i lag A. I hele laget var det spredt med kvartsbiter, relativt små porøse biter, trolig varmepåvirket. Det påfallende med kvartsbitene var at vi ikke observerte noe lignende verken i lagene over eller under. Funn av kvartsteiner er kjent fra flere

gravanlegg både i Norge og i resten av verden (se blant andre Samdal 2000). Magne Samdal (2000) har gått igjennom graver på Vestlandet og har funnet frem til 28 graver som inneholder gjenstander av kvarts (blant annet B6993, B6649, B11623). På Røyset ble det ikke funnet noen gjenstander av kvarts, som større bearbeide steiner etc. Men ett interessant aspekt i denne sammenhengen er en egenskap kvart har hvor den avgir lys ved lett varmepåvirking. Det er kjent fra etnografiske kilder blant annet fra indianere i California at denne egenskapen til kvarts ble brukt i sjamanistiske ritualer (Samdal 2000:54). En spennende tanke er derfor at en i forbindelse med begravelsen har brukt kvartens til ett lignende formål. Kanskje har man kastet kvart på graven i forbindelse med brenningen under gravritualet for å få det spesielle lyset, som igjen kan ha hatt en eller annen form for betydning under begravelsen.

Da få av røysene på Gurskøy er undersøkt tidligere gir denne undersøkelsen ny og verdifull informasjon om gravminnene i dette området, både når det gjelder datering, konstruksjonen av gravrøyser og selve begravelsesforløpet. Resultatene har således vært både spennende og informative.

Litteraturliste

Fett, Per 1951. Førhistoriske minner på Sunnmøre. Herøy prestegjeld.

Myhre, Bjørn 1969. Innberetning om utgravning av hellekiste fk. Nr 1, haug 21. Topografisk Arkiv.

Samdal, Magne 2000. Amuletter. Gjenstander med amulettkarakter i vestnorske graver i tidsrommet 350-1000 e.Kr. Upublisert hovedfagsoppgave i Arkeologi med vekt på Norden, UiB.

Vedlegg 1 - Kronologiske ramme og radiologiske dateringer

Tidsalder	Periode	C14 alder BP*	kalender alder
Eldre steinalder	Tidligmesolittikum (TM)	10000 - 9000 BP	9200 - 8050 f.Kr
	Mellommesolittikum (MM)	9000 - 7500 BP	8050 - 6400 f.Kr
	Senmesolittikum (SM)	7500 - 5200 BP	6400 - 4000 f.Kr
Yngre steinalder	Tidligneolittikum (TN)	5200 - 4600 BP	4000 - 3300 f.Kr
	Mellomneolittikum A (MNA)	4600 - 4100 BP	3300 - 2800 f.Kr
	Mellomneolittikum B (MNB)	4100 - 3800 BP	2800 - 2400 f.Kr
	Senneolittikum (SN)	3800 - 3500 BP	2400 - 1800 f. Kr
Bronsealder	Eldre bronsealder (EBA)	3500 - 2900 BP	1800 - 1000 f.Kr.
	Yngre bronsealder (YBA)	2900 - 2500 BP	1000 - 500 f.Kr
Jernalder	Førromersk jernalder (FRJA)	2500 - 2010 BP	500 - Kr.f.
	Romertid (RT)	2010 - 1680 BP	Kr.f - 400 e.Kr
	Folkevandringstid (FVT)	1680 - 1500 BP	400 - 570 e.Kr
	Merovingertid (MVT)	1500 - 1210 BP	570 - 800 e.Kr
	Vikingtid (VT)	1210 - 1050 BP	800 - 1030 e.Kr
Meddelalder	(MA)	1050 - 320 BP	1030 - 1537 e.Kr
Nyere tid		320 BP -	1537 e.Kr -

* Presis plassering av flere overganger er under debatt.

Sammendraget trekker inn data fra flere faglige kilder, samt egne tolkninger.

Egen kronologi for sensteinbrukende tid:

Periode	Tilsvare	C14 alder BP	kalender alder
Tidlig LLP*	Senneolittikum (SN)	3800 - 3500 BP	2400 - 1800 f. Kr
Mellom LLP	deler av Yngre Bronsealder (YBA)	2800 - 2700 BP	930 - 830 f.Kr
Sen LLP	slutten av Yngre Bronsealder (YBA) og eldste del av Forromersk Jernalder (FRJA)	2600 - 2200 BP	800 - 225/340 f.Kr

* LLP = Late Lithic Period (sensteinbrukende tid).

LLP sammendrag hovedsakelig basert på Prescott (1987)

Lab. prøve nr.	Prosjekt prøve nr.	C ¹⁴ alder BP*	Kalibrert kalenderalder**	Periode	lag/kontekst
Beta-288556	ROY2010-VP2	1910+/-60 BP	BC 40 til AD 240	RT	standard radiometrisk kullag i profil 1 se fig 11 s. 8
Beta-288557	ROY2010-VP3	1890+/-40 BP	AD 30 to 230	RT	AMS kullag i profil se fig 12 s. 9

* beregnet med enkel sigma, dvs. 68% sannsynlighet for at den virkelige alderen faller innenfor den oppgitte rammen

** beregnet med dobbel sigma, dvs. 95% sannsynlighet for at den virkelige alderen faller innenfor den oppgitte rammen.

Vedlegg 2 - Tegningliste

Tegn.nr.	Beskrivelse	Mål.st.	Sign./dato
1	gravrøysa i plan etter avtorving og rensing, med koordinater	01:50	18.06.10/AH
2	profil 1 mot NØ	01:20	20.06.10/AH
3	profil 2 mot SØ	01:10	22.06.10/AH

Vedlegg 3 - Fotoliste

Foto	Mot	Bemærk	Filmtype
01-01	S	Oversikt vannledning/ grøft retning røysa	digi
01-02	SØ	Oversikt over vannledning/ grøften og hvordan den skader røysa	digi
01-03	NØ	Oversikt over vannledning/ grøften og hvordan den skader røysa	digi
01-04	NV	Utsyn fra røysa mot sjøen	digi
01-05	V	Utsyn fra røysa mot sjøen	digi
01-06	SV	Avdekking av røys	digi
01-07	S	Avdekking av røys, oversikt	digi
01-08	S	Avdekking av røys, oversikt	digi
01-09	V	Avdekking av røys, oversikt	digi
01-10	SV	Avdekking av røys, oversikt	digi
01-11	S	Mer detaljert oversikt av røys	digi
01-12	NØ	Den nordligste delen av røysa sin profil	digi
01-13	NØ	Den nordligstemidtre delen av røysa sin profil	digi
01-14	NØ	Den midtre delen av røysa sin profil	digi
01-15	NØ	Den sørligemidtre delen av røys sin profil	digi
01-16	NØ	Den sørligste delen av røysa sin profil	digi
01-17	NØ	Den sørligste del II av røysa sin profil	digi
01-18	N	Røysa sin profil sett i sin helhet	digi
01-19	S	Den bevarte delen av røysa etter ferdig opprensing	digi
01-20	S	Den bevarte delen av røysa etter ferdig opprensing	digi
01-21	NØ	Detalje, del av røysas profil	digi
01-22	NØ	Detalje, del av røysas profil	digi
01-23	NØ	Detalje, del av røysas profil	digi
01-24	NØ	Detalje, del av røysas profil	digi
01-25	NØ	Detalje, del av røysas profil	digi
01-26	NØ	Detalje, del av røysas profil	digi
01-27	NØ	Detalje, del av røysas profil	digi
01-28	NØ	Detalje, del av røysas profil	digi
01-29	NØ	Detalje, del av røysas profil	digi
01-30	NØ	Detalje, del av røysas profil	digi
01-31	NØ	Detalje, del av røysas profil	digi
01-32	NØ	Detalje, del av røysas profil	digi
01-33	NØ	Detalje, del av røysas profil	digi
01-34	NØ	Detalje, del av røysas profil	digi
01-35	NØ	Detalje, del av røysas profil	digi
01-36	S	Røysas profil, etter utgravning av den nordligste delen	digi
02-01	SV	Røysa ferdig renset, sett i plan før tegning og innmåling	digi
02-02	NV	Kullaget i røysa sett i plan under opprensing	digi
02-03	NV	Kullaget i røysa sett i plan under opprensing	digi
02-04	NV	Kullaget i røysa sett i plan etter opprensing, med målestokk	digi
02-05	NØ	Kullaget i røysa sett i plan etter opprensing, med målestokk	digi
02-06	S	Kullaget i røysa sett i plan etter opprensing, med målestokk	digi
02-07	NØ	Detalje røys, steiner i kant	digi
02-08	S	Røysa i plan etter steinlaget i topp er fjernet	digi

Foto	Mot	Bemærk	Filmtype
02-09	S	Røysa i plan etter steinlaget i topp er fjernet	digi
02-10	SØ	Røysa i plan etter steinlaget i topp er fjernet	digi
02-11	SV	Røysa sett i plan, den sørligste enden	digi
02-12	N	Røysa i plan med vannledning etter opprensing av røysa	digi
02-13	NV	Røysa sett i plan etter opprensing	digi
02-14	SV	Røysa sett i plan etter at steinalget i topp ble fjernet på den ene nordligste halvdelen	digi
02-15	SV	Røysa sett i plan etter at steinalget i topp ble fjernet på den ene nordligste halvdelen	digi
02-16	SV	Røysa i plan etter at den nordligste halvdelen er fjernet	digi
02-17	SV	Røysa i plan etter at den nordligste halvdelen er fjernet	digi
02-18	S	Røysa i plan etter at den nordligste halvdelen er fjernet	digi
02-19	N	Tidligere registrert gravrøys som befinner seg øst for den undersøkte røysa (id. 15847)	digi
02-20	NØ	Detalje av mulig gravkammer	digi
02-21	NØ	Detalje av mulig gravkammer	digi
02-22	S	Stor hellestein	digi
02-23	SV	Mulig kammer i plan etter fjerning av gravstein	digi
02-24	N	Mulig kammer i plan etter fjerning av gravstein	digi
02-25	NØ	Mulig kammer i plan etter fjerning av gravstein	digi
02-26	SV	Mulig kammer i plan etter fjerning av gravstein	digi
02-27	SV	Mulig kammer i plan etter fjerning av gravstein	digi